

Vladimíra Šůvová

Čím jsou lidé živi

Podkrkonošská
románová kronika

Radioservis 2012

V. Komařek 2012

Věnuji všem lidem s podobným osudem.

***Publikace vychází za laskavé podpory
Nadace Český literární fond.***

© Vladimíra Sůvová, 2013
© Vladimír Komárek, 2013
© Radioservis, 2013

ISBN 978-80-87530-20-7

Vladimíra Sůvová

Čím jsou lidé živi

Podkrkonošská románová kronika

RADIŠERVIS

Snad tam něco nepočítá, napadlo Josefa. To brzo. Za chvíli se mě možná zeptá na Zdenčino věno, a mně se zrovna začal zamlouvat.

„Tak prý tedy půjdete do Lince, tady potřebujeme plac pro marody. Poslali nás víc než 50 mužů pryč. Nazířní měl přijet nový transport, snad více než 350 mužů, ono je už opravdu víc marodů než zdravějch.“

1)

CO JE V LIDECH

*„Poznáš, co je v lidech.
A já poznal, že v lidech je láska.“*

L. N. Tolstoj

Začíná cesta

Stařenčina ruka se natáhla k dětské tváři, ale zase couvla. Chvilí si ji přidržela před očima.

Musím. Musí to bejt. Chudák d'úče. Ale Lenora je chudák větší. Dítě se narodí mrtvý, to je jistý, ale nespletla jsem se přece jen? A znova prsty vyhublé ruky: Josef byl na urlábu v říjnu. Říjen, listopad... a teď je začátek dubna. Šestiměsíční dítě nevydrželo ještě nikomu, i když tohle je určitě dítě veliký.

Pánubohu poručeno, jen Lenora aby přežila – a že jsem jí tu Skalku nerozmluvila, mohlo mě napadnout, že nalehko domů nepůjde, prej škoda cesty tak naprázdno, aspoň trochu suchýho listí pod krávu... No, nuši přinesla hodnou, jak už ona umí, ale slepej by poznal, že jí není kalo, a večer začala krev. Ne, Anda sem musí, ještě že babicímu umu dost rozumí. Je to flák cesty a teď v noci... ale co naplat.

Maria Panno bozkovská, dej, ať Lenora vydrží, co bych si tu počala s dětma. A válka konce nebere, Josef je už třetím rokem pryč a kdoví, jestli se vůbec vrátí... Maria Panno, takys měla syna... Já vím, zabili ti ho, ale vstal zas z mrtvých a to nám, obyčejnejm mámám, děti nevstávají, přej děti matkám a dětem matky a přimluv se, ať už skončí válka... Otče náš, jenž jsi na nebesích...

Ruka na dětské tváři hladí a hladí, pak už lehounce pleská a nakonec třese ramínkem. Že ale mají děti spaní, jenže když se to tak vezme – spaní je na světě to nejlepší.

Temné oči se chvíli nechápavě dívají.

„Babičko! Ke mně zas chodily ošklivé obrázky!“

„A jaký, Zdeničko?“

„Někdo tu byl pod postelí a švihal mě prutem. Ale vy jste ho zahнала, že?“

„Ale děvenko, kolikrát ti říkám, že to jsou jen sny. Sen je sen, a když se vzbudíš, je den.“

„Ale teď není den.“

„Já vím. Tuhle máš hadry a utíkej do Borovníku k tetě Andě. Řekni jí, že mamince je zle, ať sem honem přijde. Bože, d'úče, nekoukej tak hloupě a už se prober. Počkej, přetru ti voči.“

Studený mokrý hadr přejíždí přes oči už zase málem spící.

„Nespi, nesmíš, musíš jít. Znáš cestu, přece jste tam byli s tátou na posvícení, pamatuješ si to? Víš, jak ti tetka dala turka. K hospodě cestu znáš, pak kopcem hájem nahoru a doprava. Pravá je ta ručička, co s ní děláš křížek. Lucerničku ti taky dám, sirky ne, mohla bys je ztratit. Světlýlko si hlídej, nemávej s ním moc.“

Děvčátko mátožně obchází šuplík se spícím bratrem. Copak Pepík, ten se má, může se v šuplíku roztahovat, jak chce. Má v noze kostižer a pajdá, tak nikam nemusí, já abych volblítala všechno. Černá noc za dveřmi, tma jako černý hadr hozený na obličej. Pročpak je v noci venku tak šeredně?

„Babičko, já se bojím!“

„To nesmíš, víš, co říká máma, že v noci je všechno zrovna takový jako je ve dne, jen vidět není. Však se rozkoukáš. Počkej, vem si můj šátek, ať nevfoukneš.“

Vlahé teplo šátku oblilo dětskou hlavu a znova připomnělo teplou postel. Oči se opět na okamžik zavřely a hlavička poklesla k rameni. Ach, vrátit se, zavrtat se v posteli pod babiččinu paži a spát. Ale nejdřív si pěkně vyspravit chalupu, aby netáhlo jako teď pod sukýnku. Musím si vyspravit chalupu, říkává babičce vždycky v té blažené chvíli přes usnutí; to si člověk ucpe kdejakou škvírku pod duchnou a pak je krásné teplo a už se spí.

Šátek je teploučký a zase hlavu uspává. Babiččina ruka, křížek na čelo, skutečnost. „Jdi, pospíchej, děvečko, však už jsi veliká, hnedle budou vagace a půjdeš do školy. Až přijdeš zpátky, dám ti velké kus cukru. A až se vrátí táta, povím mu, cos dokázala. Běž!“

Lucernička na tenkých dětských nožkách vykročila do tmy.

V Drahách, tady cestu zná, však tu kolikrát pomáhala mámě táhnout trakař s vobrokem. Teď přijde k hospodě, máma tam tenkrát mluvila se šenkýřkou, ona má taky muže na vojně, to bylo ještě než táta přišel na urláb.

Tátu tehdy nepoznala, zrovna sbírala jabka, když na ni strejda Pacholíků volal: „Zdeničko, táta ti jde domů!“ No a šel nějaký voják a smál se a natahoval ruce a byla by určitě utekla, kdyby strejček nepřilít a prej zaplat'pánbůh, Josef, že jdeš, a na jak dlouho tě pustili a jak se to tam mele, ale ten voják mu toho ani moc neřekl a jen ji popad do náruče a házel do vejšky a smál se a pak ji celou cestu nes a přitom strejčkovi něco povídal, ale kdovíco, všechno se motalo do toho vyhazování a taky se trochu bála, ale strejček by ji cizímu vojákovi nedal.

A už byli doma a babička s mámou ho objímaly a oni s Pepíkem se koukali, Pepík se jí pak ještě dlouho smál, že měla tenkrát palec v hubě. Jenže tohle Pepík určitě říkal proto, že měl vztek, poněvadž tenkrát tátu viděla první, i když závidět nemusel, táta ho pak taky vyhazoval do vejšky a choval.

Pane jo, dvě cesty, kudy teď. Aha, napravo. Pravá je ta ruka, co se s ní dělá křížek a co se s ní jí. Ale tady cestu vlastně taky zná, tohle je ten nekalej strom, co jí zabil turka. Tenkrát byli s tátou u tetky na posvícení, pár dní po jeho příjezdu. Bylo tak hezky! Táta se ráno voblík do uniformy, ale ještě neměl čepici, jen tak si mokrým hřebenem přejel nakrátko vosťříhaný vlasy a hned mu naskákaly pěkný droboučký vlky.

Kdepak, jí by nenaskákaly ani za nic, už to zkoušela. A venku svítilo sluníčko a nebe bylo modrý jako v létě, zrály švestky zrovna na slívě před domem. Táta vzal košíček a povídá: Počkej, já ti načešu, a stoup si na malej žebříček, zatímco ona se koukala. Švestky byly modrý a nebe taky, ale bylo tam i něco zlatýho, vlastně zlatýho bylo víc, to zlatý bylo všude, proti tomu zlatýmu byly slívy tak krásný, že je bylo až škoda jíst. Tatínek jí podal celej košíček, podával jí ho ze žebříku a smál se na ni, ona se na něho koukala nahoru, táta byl taky celej zlatej a ona věděla a už pořád bude vědět, že má strašně krásnýho tatínka.

Odpoledne šli pak spolu do Borovníku, pořád si povídali, a tak by si cestu ani nepamatovala, kdyby nebylo zlýho putování nazpátek.

U tetičky bylo moc hezky a tetička je hodná, jen si neměli s tátou pořád povídat o válce, to ji moc nebavilo, ale tetička jim pak dala pečennýho kohoutka.

Seděli všichni ve světnici, tetička měla zrovna tak pěkně uklizeno jako máma v neděli. Nejdřív měli koláč, a než šli domů, dostali kohoutka; tetička se zlobila, že její kluci doma neposedí, ale to přilítli a že mají hlad. Tetička povídala tatínkovi, že někdy nemá doma ani brambor, všechno jí ti kluci snědí, ale že František by prej z nich měl stejně radost.

Pak šla teta do kuchyně a ona se jí tam šla zeptat, kde mají záchod, před kluky se styděla, tam koukaly na plotně z kastrolu nožičky. Když se vrátila, měla tetička na talířích porce hotový a v kastrolu určitě nezbylo

nic, jenže když se pak tatínek tetičky ptal, kde ona má jídlo, řekla, že už měla, jenže to zaručeně nebyla pravda. Viděla ji přece, jak dodělala porce, olízala prsty a nesla všechno do světnice. Ani se jí moc jíst nechtělo, jak jí bylo tetičky líto, jenže z talíře tak krásně vonělo... Všechno snědli a na tetičce bylo vidět, že jim to přeje.

Šli pak ještě chvíli před dům, tetička ukazovala tatínkovi zahradu a on chválil a říkal, že je šikovná ženská, a sliboval, že až se vrátí z války, pomůže jí na poli. Na zahradě měla tetička turky, prý se jim říká dýně, doma je nemají. Ležely tam jako vypasení pejsci nebo kocouři a jeden byl velikej jako škopíček. Byly tak krásně zlatý a pruhovaný, a když si na ně sáhla, teploučky a vyhřátý od slunce, určitě byli živí, všechno živý bývá teplý. Mít tak aspoň jednoho!

Chápavé a moudré mateřské oči odhadují váhu dýně a srovnávají ji s útlostí dětských rukou. Ďučátko milé, třeba největší bych ti dala, jsi miloučká, já ďůče nemám a nikdy mít nebudu.

„Počkej, Zdeničko, dám ti turka, není moc velkéj, protože těžkýho bys nedonesla. Jak znám tátu, budeš si ho muset nýst sama, táta nerad v ruce něco nosí, nikdy nechtěl mámě ani koláč vzít. Nastav zástěrku!“

Dýně tone v zástěře a dětské oči v blaženosti. Ruce objímají a tisknou teplé boky. Tetičko zlatá, děkuju, děkuju... Ponesu si ho jako štěňátko, ne, jako miminko nějaký a nedám do něho zakrojit, pořád se na něho budu chodit koukal a čichat a hladit a nenechám ho zabít, vždyť on je živěj... A ponesu si ho sama, nedám ho tátovi, i kdyby chtěl.

Dva poutníci na cestě, mladý muž v uniformě a děvčátko s dýní v zástěře, pod nohou první žluté listí, v zádech dosud teplé slunce; děvčátko samo se svým břemenem, muž se svými myšlenkami. Chudák Anda! Taková to bejvala pěkná holka, když šla třeba k muzice a měla na sobě spodničky s krajkama, co vykukují zpod šatů, no, jako cukrátko bejvala. Copak o to, František byl taky hezkej chlap, ale už když si ho brala, velkýho ducha neměl. Darmo máma domlouvala: je ze souchotinářskýho rodu a taky se tam rádi napijou. Kdyby aspoň válka už skončila, přece by sem někdy zaskočil a Anda by se třeba i vdala, pěkná ještě pořád je, o vdavkách ale ani slyšet, jenže kluci by tátu potřebovali, marná sláva, jinak zvlčej. Kdoví, kolik dní nebo i tejdnu na tohle pohošťení šetřila. Lenora prej u ní před pár dny byla a Anda vymazávala pekáč pod bramborovou bábu lojovou svíčkou. E, my na vojně jíme taky ledacos, žrádlo jako pro dobytek, řípa, ne, tu ani tady v horách lidi nikdy nejedli, člověk pak aby věčně stahoval kalhoty. Jenže tohle jsou ženský a děti.

Ale že sluníčko pořád ještě připaluje, ba taky kopec hřeje. Co jsem se tu nachodil, znám tu každej kámen i strom, kolikrát jsem na to vzpomí-

nal při nekonečných pochodech tou divnou zemí, kde mají buď jen bažiny, nebo skály, a lidu divného a cizího, že člověk sotva rozumí sem tam slovo, i když to nejsou Němci. Zvláště teď už je všechno tak pomíchaný, že je jeden rád, když najde dva tři Čechy nebo Slováky kolem. Taky Poláci nejsou tak docela k zahození, aspoň trochu rozumíš. Jenže stejně je jeden na druhého jako ras, jen něco ukrást, ať je to co chce, hlavně něco k žrádlu, a pak to někde v koutku sežrat jako pes nebo si aspoň na horší časy zahrabat'.

Lidi by měli bejt' aspoň trochu lidma, aspoň mezi svejma, ale když von je asi každej člověk vod přírody sobec: když nemám já, ať nemáš ani ty; ten Polák na tu flákotu vepřovýho šetřil aspoň měsíc, ne-li dýl, hubu sušil a všechen tabák prodal a taky nějaký fusekle, no, cenu nekřesťanskou si sedlák řek. A pak si milej Polák škvařil sádlo v esšálku, všichni, co seděli kolem, natahovali nosy a polykali naprázdno s ním jako mlsný psi. Už to měl skoro roztavený a škvarečky tak akorát, tu jeden Maďar vstal, šel jakoby nic kolem, drcnul mu do esšálku, že se všechno vylilo do vohně, toho kouře a smradu, dlouho nebylo nic vidět ani slyšet, jen prskot a syčení. A když se kouř rozešel, seděl Polák u vohně jak hromádka nešťestí a ramena se mu jen házely, jak brečel. Bodejť ne, moh si přeci přilepšit' a párkrát si komisárek namazat', teď ze všeho nic, nadarmo všechno jeho vodříkání.

Znovu ho jako tehdy zalila vlna soucitu i vzteku. Nebejt' tam tenkrát skoro samí Maďaři! Ty chlapi se chechtali jako pomínutý, fuj, dělá tohle z lidí válka, nebo už musí bejt' něco v nich? Nemuseť tak zpátky, schovat' se tu někde do křáčí a vostat' doma u svejch. Chytli by ho a velký štráchy by s ním neďáli, takhle je přece aspoň nějaká naděje, že se vrátí. Co by si tu ženský počaly, stačí, že je Anda bez muže.

Tíha v zástěrce roste každým okamžikem, každým krokem. Zamyšlený chlap jde a zapomíná, že někde vedle něho a teď už za ním klopytá dítě. Dýně nehřeje a nevoní, nezlátne, jen tíží a stahuje ruce, záda, nakopec i kolínka. Položit ji na chvíli, sednout si, povolit rukám.

Ale táta jde a dítě se bojí zavolat. Musí mu postačit, nezná cestu. Bázeň z neznámého otce varuje slovy: Ale poneseš si ho sama! Táto, víš ty vůbec, kolik unesou dětské ruce? Mezi chlapy a koňmi žiješ, co víš o dětech? Víš, co je tahat zapadlé kanony z bažin, víš, co je kráčet z posledních sil jako stroj a vnímat sotva kamarádova záda, polituješ koně zdechlého u cesty, ale nevíš, v jaké mučidlo se může proměnit dvoukilová dýně v dětských rukách po půlhodině cesty.

A najednou už nic nebolí, křeč v rukou dostoupila vrcholu, ručky znečitlivěly a pouštějí cíp zástěrky. Ani úlek, ani ohromení, jen prázdné přihlížení stále rychlejšímu a rychlejšímu míhání barev, žíhané klubíčko,

osvobozené zvířátko se mění v jakousi oběžnici, která má svou dráhu dávno vytčenou a nejde ji zastavit. U obrovského smrku let končí tupým nárazem a muž se konečně otáčí. Děvčátko stojí na místě, ruce při těle, zmačkaná zástěrka zplihle visí. V očích prázdný a uštvaný výraz, zná ho, ale ne z dětské tváře. U paty stromu trosky dýně. Už není živá.

A pak jsem toho turka pustila, protože byl těžkej a tatínek pospíchal a nepomoh mně. Tady o ten strom se rozbil. Tetičko, nevím, co řeknu, až se zeptáte na turka.

Oharek svíčky se pomalu naklonil, vzplanul jasněji a zhasl. Spořivá babičko, špatně jste vypočítala dobu jeho života, snad jste jej v rozrušení ani neměřila. Tma, naprostá tma obklopila dětské tělo a na srdce dolehl ochromující strach. Studený pot na zádech a neschopnost jediného pohybu.

Babičko, proč jste mi dala tak malou svíčku? Kde vlastně jsem, co je přede mnou, stromy, keře, nebo nic? To nic je nejhorší. Mám udělat krok? Ne, co když je tam něco ošklivého, něco, co mi zatne drápy do krku a sežere mě. Ale vždyť mě to najde i tady, vždyť mě to stejně vidí a ví, kam si pro mě sáhnout.

Ale dole se něco bělá, aha, to je cestička, poběžím po ní, cestička, to už jsou skoro lidi. Když je ti smutno nebo když máš strach, pokřižuj se a von vodejde, říkává maminka. Ach maminko, jak jsem na tebe mohla zapomenout?

Minuty bezdechého běhu, bez citu, vědomí, hluchá a bez hmatu, jen oči hlídají pěšinku spásy, pot stéká a chladí, šátek je někde v týle, zimničný třes, ale ne strach, protože tolik vědomí nemá, kdoví, kdo vlastně běží místo ní.

První chalupy vesnice, štěkot psů, závan bezpečí lidských příbytků. Kde jsou psi, tam se nemusím bát, protože psi nedovolí nic zlého. Psi jsou hodní, jako byl Mulíček. Ale Mulíčka někdo ukrad a sněd, Pepík to povídal, aby to maminka neslyšela. Maminka teď vlastně hlídá místo něho, prý chodí často s lucerničkou v noci kolem domu, sotva zaslechne nějaký šramot.

Copak maminka, ta se nebojí, je veselá a silná a taky jela za tatínkem do Vídně, když mu tak dlouho nedali urláb. Ona bejvá tedy venku i v noci, ale je velká, já v noci ještě nikdy venku sama nebyla, ale je možný, že tam nahoře ani nic zlého nečíhalo. Kdyby byl doma Mulíček, šel by teď určitě se mnou a nikomu zlýmu by mě nedal.

Známa zahrádka, temná a vlhká a vonící hlínou, které se už dotkla lidská ruka. Klepání na dveře, pak rány pěstičkou, rozespálý dotaz a vysílený dětský hlásek, pak už dveře dokořán a postava v nich otvírá náruč vysílenému a uštvanému dítěti.

A tetička mě uložila do své postele, ta byla pane pěkně teploučká, a říkala, že hned jde, a brala si tašku a pak mě pohladila, řekla spí, já přijdu zejtra, kluci ti ráno nechají chleba a mlíko, najez se a zase spí.

Odpoledne ji vedl Slávek domů, tetička se ještě nevrátila, nakrmili kozu a šli. Když přišli domů, říkala tetička, že se jí narodili dva bratříčkové, ale že hned umřeli. Ani jí je neukázali, Pepíkovi a Slávkovi taky ne. K mamince nesměli, prý moc pláče.

Jak asi ti mrtví bratříčkové vypadali? Před pár týdny měla kočka koťata, a když je s Pepíkem konečně vyslídili, bylo jedno mrtvý. Leželo stranou a bylo studený, ty ostatní byly teploučky. Ptali se babičky, proč to koťátko umřelo, ale ona jen pokrčila rameny a řekla, že asi v sobě nemělo všechno, jak má bejt, anebo třeba přišlo na svět poslední a udusilo se, protože bylo dlouho na cestě. A co když ti bratříčkové byli taky dlouho na cestě a nedošli, protože netrefili, máma s tetou jim musely jít naproti. Ale kam? Že ony to kvůli ní nestihly!

Ptala jsem se pak tetičky, jestli by bratříčkové zůstali naživu, kdybych běžela rychleji, a přiznala jsem se, že jsem tam na kopci chvíli stála, protože jsem měla strach. Teta se rozplakala a řekla, že by byli umřeli stejně, a pak se Slávkem šli. Já jsem se s babičkou u postele modlila jako každé večer, ale babička se snad ani nemodlila a vůbec vypadala, jako by to nebyla ona, a spát nešla. A ten kus cukru mně taky nedala, já jí ho nechtěla připomínat, když byla taková divná.

Tak jsem si vyspravila chalupu a šla spát sama. To jsem ale ráda, že se tetička zapomněla zeptat na turka!

Co císařovo – císaři

Úlomky kukuřičného chleba ležely na stole jako kusy suché hlíny a splývaly s jeho dřevěnou deskou, ustaranou vráskami tmavých rýh.

„Dej chleba dětem, mně stačí brambory,“ odsunula stařenka od sebe hromádku úlomků. Čerti vědí, proč se ten chleba teď tak drtí, snad do něho melou i slámu. Ještě že je aspoň ten.

Přítáhla si misku v troubě upečených brambor, teď už napolo zchladlých. Ale co. Komisař mně do žaludku nepojede, povzdychla si a rozlomila první. Mám je solit' k neslazený bryndě? Inu, zkusím to bez soli, však se mně ani vod stolu vstávat' nechce. Neslanýho a neslazenýho se aspoň tolik nesní, zbude na poledne k polívce. Kdoví, jak bude s bandorama za tejdén, za měsíc, eště že mám aspoň těch dost, ale mezi lidma je už vo ně veliká bída.

„Poslouchej, Lenoro,“ kývla na dceru, „skovej mi je do trouby na voběd k polívce. Starej člověk už tolik nepotřebuje – nebo je sněž sama, musíš se sebrat, a taky trochu mlíka si vypij, no vypij, a nesbíranýho, vždyť seš jako umučení.“

Úkosem pozorovala dceřin zešedlý, vyhublý obličej a vyzáblou postavu, jak se tak otáčela kolem kamen. Bože, tý holce snad ke všemu i myšlenky spadly, jako by nebylo dost na tom, že je jí sotva polovina a že vypadá jako čtyřicátnice. Nemluví, jen co musí, a pořád jako by myslela na jedno a to samý a nemohla se na ničem ustanovit'. Inu, smrt dítěte sebere každou mámu a života ukrátí, ale Lenora si vždycky všechno bere až moc. A jestli si to zavinila sama, schválně to tak nastrojila a teď... ne, svědomí se nedá ušlapat'... proboha, to snad přeci ne! Proč já ji v duchu pořád tak vostouzím, vlastní dceru. Byla to jen náhoda, chci tomu věřit' a budu.

Už skoro dva měsíce utekly, mohla se přec trochu zmátořit'. Mohli bejt' dva pěkný kluci, ale kdoví, jestli není líp, že si je Pánbůh vzal, když sou teď tak zlý časy. Co svět světem stojí, takováhle nouze mezi lidma snad nebyla. V neděli na trhu v Brousku prodávali brambory za čtyři koruny za čtvrtník – a do svatý Anny ještě daleko, inu v kraji snad už brambory kopou, krajáci sou vůbec páni. Už kolem Jičína je taková zem, že kdybys do ní koštiště zapích, poroste. Co my tady. Jílovačka, písek. A jinde, k Vysokýmu a k Tanvaldu, tam je ještě hůř, kdykoliv šla tenhle tejden do vsi, bylo vidět' samý hloučky lidí s koši a jen sháněli brambory a chleba.

„Lenoro, v kolik hodin mám přijít' rozklepávat'?“ vytrhla se z myšlenek, když už se za dcerou málem zavřely dveře.

„No, teď je půl šestý, tak do devíti rúsa vydrží, snad do tý doby něco useču,“ prázdným a unaveným hlasem odpověděla dcera, jako by na ničem pranic nezáleželo. A snad vopravdu nezáleží. Dělat', to vona dělá, dřela vždycky, ale teď je jako tělo bez ducha, až dvakrát na ni někdy promluvit' musí, aby se probudila z těch svejch myšlenek. Inu, je ještě mladá a tohle ji přeci jen potrefit' nemělo, život má i tak dost těžkej. A jestli si tu kalvárii připravila sama, tím hůř. Už i tu spiritku Lubasku na ni pozvala, ať ji trochu rozebere. Lubaska tuhle některej navečř' přišla, jako že potřebuje kúsu naklepat', a Lenoře povídala, ať si to tak túze nebere, že každý dítě, který umře, se zas narodí v dítěti dalším, a Lenora že ještě může mít děti, až ji budou mrzet', ale vono všechno vypadalo, jako když Lenora vůbec neposlouchá. Vidíš, dŭče, a já ti vždycky říkávala: ženská má zástěru proto, aby s ní všechno přikryla – ostudu, vopilýho muže, hádky, bídu, dítě a třeba i svý bolavý srdce. No, až bude starší, uzná leda-co sama, byla vždycky rozumná a dobrák a dřič, poslední by rozdala, ale tu pravou zkušenost holt ještě nemá.

Tak abych šla podojit' a nakrmit' kozu a kraviště, pak musím udělat' snídani dětem, dám jim bílý kafe s cukernem, jsou to přec jen děti a Pepa má kostižer. Někdy po neděli musím zas na Hamerska k poustevníkovi pro masť, zdá se bejt' dobrá. Lenora chce večír psát' Josefovi, tak by mu napsala, že se chochoj noha lepší, ať taky z domova slyší něco kalýho. Ale Josef už kolik tejdnu nepsal, a možná i proto je Lenora tak divná.

Ke kůse by taky chodit' neměla, má sotva po šestinedělí, ale kdo by to posk? Chlapů ve vsi jako šafránu a každej má na starosti chalup kolik. Mě ke kůse nepustí, prej jděte vod toho, máte léta. Jo, léta, a mohla já se vdát' dřív a mít' děti? Jako by vyčítala. Vona má život mizernej, ale já měla ještě horší. To jsem musela bejt' v minulým životě pěkněj prevít, když mě pánbůh teď tak trestá. Jen aby děti nebyly sirotci, bez táty je to zlý, ale bez mámy... A já byla úplnej sirotek vod šesti let, pořád mezi cizejma, do školy mě neposílali a teď se neumím ani kale podepsat'.

A stará ruka, jejíž kůže tolik připomínala slupku bramboru, sevřela nedojedené sousto pevněji. Ještě bylo vlahé. Právě tak hrála tenkrát bramborová bába, když ji sousedka vyklopila do nastavené dětské dlaně den po mámině pohřbu. Tu ještě pamatuje, tátu skoro neznala. Jdi, řekla sousedka, jdi tam ke kostelu, co je ten velkej dům, a řekni, ať si tě tam na vobci nechají nebo ať tě strčí někde do siročince, já mám dost svýho živení.

Bába v dlani voněla právě touhle bramborovou vůní, slaboučce hrála a byla vlastně jediným, co mě hrálo na cestě do světa, byla jediným teplem lidských příbytků, do dlaně se vešlo.

Z podzima to bylo... Padala taková smutná mlha, co voní vohníčky, ruce mě zábly, tak jsem je chvílemi hrála vod báby, ale pak už jsem nevydržela a začala pomalu uždibovat' a ukusovat', báby ubývalo a v rukách už zrostala jen zima. V domě na vobci seděl se starostou právě sedlák Brabenců. Bylo rozhodnutý.

Bože, dej, ať na to konečně zapomenu, ať se nemusím do smrti užírat', ať vodsad' vodejdu usmřená s lidma. Jiný sirotci to asi taky neměli vo moc lepší.

Když se vdá ženská už kolem čtyřicítky, je to s dětma těžký, nebožtík taky nebyl nejmladší. Z vojny přišel, jedinej z celý vsi byl vodvedenej, však u nás U vojáku říkali. Tuberu si určitě přines z bůhvíjaký tramtárije, dlouho-li sme spolu byli. Lenora tátu taky moc nepamatuje, snad proto je tak kurážná, že musela vždycky všechno sama, bez chlapa jsme žily.

Huj, Straka! Pij a moc nefrkej, jo, holka, brambora ani votruby v tom nejsou a hned tak nebudou, nejsou ani pro lidi. Teď půjdu vzbudit' děti, než vylezou z pelouchu a než se najedí, umyju nádobí a hnedle bude čas jít' rozklepávat'.

Kosa sviští a řádky trávy vyšily louku ozdobnými pruhy. Myšlenky se rozbíhají. Sekneš se a to by chybělo, napomíná sama sebe Lenora. Čas od času se zastaví, vytáhne brousek, zkušeným pohybem obtáhne kosu a zase ho zastrčí do toulce za pasem. Ustaraně se podívá po obloze a vzápětí se zamrzí sama na sebe: Jde mi to pomalu, dřív bych už měla takovej špiček dávno hotovej.

Ale ruce i nohy jsou měkký jako z hadrů, probíhá jimi divnej třes. Seš sekáč, mám co dělat, abych ti stačil, říkával Josef a uznale pokyvoval hlavou. Měl bys mě vidět teď.

Josef. Tahle myšlenka se stále vtírá, neodbytná jako hlad, chodí s ní už málem tři měsíce a zbaví se jí leda na chvíli ve spaní. Spaní. Ještě že teď v létě spí sama v komoře na půdě, aspoň máti neslyší, jak se jen tak převaluje. Hubovala by. Ale je možný, že teď už ne. Josefe, kde v kterým koutě světa se pekelcuješ, Bůh ved' tvoje kroky po tý cizí zemi, ale krev neprolejvej, vždyť je tu pak taky svědomí – anebo je ve válce všechno jiný? Možná že už máš celou hrůzu za sebou a mě jsi tu nechal, vedešel jsi a nedal mně rozhřešení. Kdybych na vlastní uši slyšela, že mně vodpouštíš, snad bych už i tvou smrt unesla, kolik ženskejch ze vsi muselo tohle přestát'. Ale copak jde jen tak vodpustit', že jsem vlastně zabila dvě děti? Ale vždyť jsem při prvních dvou taky dála a nůše nosila!

Neobhajuj se, dobře víš, jak to vlastně bylo, ozývá se zase hlas, který slychává hlavně v noci a který se tolik podobá hlasu matčinu. Zavinila sis to sama! Šlehla matčina slova pravdivě a krutě tenkrát u postele, když Anda seděla v koutku jako anděl strážnej, co špatně hlídal, a polykala slzy. Dobračka Anda. Jak se snažila zmírnit' matčin tvrdej rozsudek.

Josefovi tenkrát napsala, že děti umřely, nic víc. Ale i toho pak litovala, takový věci se nepatří psát' na frontu vojákovi, pak vo nich přemýšlí a lehce udělá něco nevopatrnýho, svou vosobu krejt' zapomene. A tak kdoví jestli teď nemá na svědomí i Josefa, vod tý doby nevodpověděl na kolik dopisů a to není samo sebou.

Barevný křik dětí nad rozkvetlými loukami. Ach, jak to patří k sobě, dětský hlasy a kytky, a to snad musí bejt' dobře a čisto v člověku, aby viděl krásu. Mně je, jako kdybych chodila ne po louce, ale po spáleníšti, pro mě je všechno pustý a prázdny... Vždyť já sem ani nepatřím.

Zdenička dobíhá a hned vyzvání: „Mámo, Pepík schválně ráno vodvázal kozu a vona utíkala kolem domu. My jsme ji nemohli chytit a strejček Pacholíků huboval, že mu vokousala keřček. Babička povídala, že ti bude žalovat, a Pepík se teď bojí.“ Návrat do skutečnosti. Holka, pořád ještě seš máma, tak nic nezanedbej. Tak nerada uhodím i zvíře, ale co naplat, metla vyhání děti z pekla. Prut z nedalekého keře: „Pojď sem, Pepíku, a nastav zadek.“

Matčina rozřesená ruka na její: „Jdi vod hocha, jdi! Von to nebyl žádněj vzácnej keřčíček, trocha rybízu, strejc taky se vším nadělá; keř se určitě vzpamatuje, dočista ho ta potvora nevokousala. A jdi vařit voběd, my tu rozklepeme a třeba se půjdeme podívat, jestli už rostou houby. Počkej, nadhodím ti uzal.“

Nohy těžce došlapují do prachu polní cesty. Uzel táhne dozadu, až šlachy rukou málem praskají a ramenní klouby bolí jako vymknuté. Odpočinout si nemůže, kdopak by jí pomohl nadhodit uzal. Zaťaté zuby, potůčky potu, jak daleko je věž kostela, vždyť já snad ani nedojdu...

V dálce lidská postava, vyrostla tam uprostřed luk do podivné výšky. Josef! Určitě je to on, flintu má přes rameno, kdo jinej by tu uprostřed luk na mě před polednem čekal. Ale vojáci přece nejezdí s flintou na urláb... Bože, dej, ať je to on, co ti to udělá, já už na tobě nebudu celej život nic chtít. Ach Bože!

„Lenoro, počkej, zastav na chvilku!“ Uzel padá na zem a unavená žena na něj.

„Co chcete, Jand'urko?“

* * *

Drahý manželi!

Před dvěma týdny jsem Ti psala dopis ohledně jarních prací. Doposud jsem od Tebe nedostala ani řádek a už je to mnoho týdnů, co ses nezval, strachy o Tebe ani nespím.

Sekáme už trávu a sušíme, ještě že máti kus práce zastane a děti taky trochu pomůžou. Minulý týden jsem v naší rokli sekala roští a na trakaři přivozila, a tak mám votýpkama zarovnanou celou přední stranu domu. Dneska jsem posekala pod Skalkou a nesla nůši s trávou domů, tu se na mě vyřítila Pepka Jand'urová jako dravý zvíře, motyku přes rameno. Já si šla svou cestou a myslela na to, co dělají dál, ale ona mě zastavila a dala všelijakých vošklivejch jmen. A to všechno skrze tu podporu, že prej ji nemám ani dostati, že prej mám krávu, kozu a polnosti. Jenže to, že svejch polností máme málo a na krávu že musím nashánět po pangejtech, to už nikdo vědět nechce. Že jsi cestář, tak můžu pangejty vosušit, ale ať si někdo zkusí pořád se vzpíratí na nohy na pešuňkách, pak trávu nakládati na vůz, domů přivoziti a teprve u domu sušiti, jest to dvojí dřina.

Taky jsem tuhle u jasanů přesekla slepáka, bylo mně ho líto, on nic nikomu nedělá, ale vzíti zpátky to už nešlo. Tak jsem si tam klekla a odprosila ho, snad mi odpustil, když jsem to neudělala schválně.

Pepka mi řekla, že ona by měla mít podporu větší, ale já přece nejsem vinna, jak jí to páni vyměřili. Řekla mně ošklivý jména a že nic nedělám a dobrý věci k jídlu si kupuju, ale to přece víš, že bych neudělala, ani kdyby bylo za co koupit. Leda v zimě, když jsme byly v Brousku pro podporu, jsem si koupila polívku za šest krejcarů, to ti nezapřu, ale bylo nás tam víc. A prý jsem měla v kostele novou jupku a vůbec si řídím. Ale co jinýho mám za ty léta, co jsi pryč, nového. Leda ty střevíce, jak jsem Ti psala, ale kdybys byl doma, sám bys mi řekl, abych v zimě bosa nechočila.

Jestli bude Pepka pořáde dorážeti, pošli jí, prosím Tě, z vojny psaní, at' mě nechá na pokoji, jsi přece jen u sousedů ve vážnosti. A ještě mně řekla, že válka je stejně jen kvůli nám, socanům, a že za to trpějí nevinný lidi.

Mast od poustevníka je dobrá a já se musím opět po neděli na Hamrska vydati. Milý Josefe, snad Tě mých pár řádků při dobrém zdraví vynatřefi a rychle mi napiš, děti taky pořáde vyhlížejí pošťáka. Tuhle Pepík povídal, že kdybys měl rozum, tak bys na ty vojně nevostával, je on kluk hubatej.

Pozdravuje Tě máti a děti Ti posílají hubičku a já ostávám Tvá věrná žena Lenora.

Malý papírek je popsaný do posledního růžku, za každým slovem se tísní deset nevyřčených, ale kdoví, co má Josef sám za starosti, nač mu to dělat horší. A zase nezbyvá nic jiného než čekat; čekání sedí na člověku jako můra.

* * *

Za deset dní zazní na dvoře halasivý chlapský hlas: „Počkej, Karle, Lenora ti dá pár vajíček nebo trochu mouky.“

Píchnutí u srdce, ochromené tělo. To není Josef, netěš se, nemůže to bejt' von. Kdovíkdo tam vlastně mluví a co říká, to jen ty už zas začínáš bláznit'. Slyšíš, nech těch nadějí, není to von, seber se, pravda bude jen horší. Copak jsi ho málo vídala stát' na dvoře nebo v polích, jak často se ti zdálo, že jde proti tobě – a vždycky to bylo jen mámení.

Ve dveřích světnice Josef s berlou v ruce. Ne, i tohle se ti jen zdá. Nedej se. Kolikrát jsi ho tu tak vídala, ale bez hole – a vždycky zmizel. Josefovy ruce na ramenou jí zatřásly: „Lenorko, co je s tebou? Nepřivítáš mě? Copak straším? To jsem sám nevěděl, že mě to tak zřídilo. Pospěš, na dvoře čeká Karel Koumů se žebříňákem, měl jsem štěstí, že se nachomejt u nádraží, jinak nevím, jak bych ten flák cesty beral. Dej mu pár vajíček.“

Nepřítomně vstává, poslušně dělá, co jí někdo přikazuje, na dvoře se směje široká Karlova tvář: „Tak, Lenoro, máš ho doma, a na kolik tejdnu. Holka, taková dobře posazená kulička dokáže někdy i život zachránit.“

Čtyři vajíčka se stulila do lopatovité dlaně. „Lenoro, co seš tak vyjevená? Copak nemáš radost?“

Udiveně se pak dívá, celý tumpachový, jak se motá přes dvůr, stále beze slova, všechno beze slova, ani ve dveřích se neotočila. Strakatí voli zabrali a dvorek se vyprázdnil. Ticho. Lenora se opřela zády o dveře.

Nepůjdu tam. Zas mně zmizí. Takhle živá ta mátoha ještě nikdy nebyla. Zmarnit' se a bude pokoj. Už to neunesu. Vždyť se ten přízrak za mnou bude ploužit' pořád a pořád bude vyčítat'. Já věděla, že nemáš v cizí zemi pokoj, a teď mně sem budeš chodit', dokud se na rozumu nepominu, ale možná, že sem se už dávno pomátla, jen vo tom nevím, ale vostatní už vědí dávno... I Karel koukal tak divně, když jsem mu dávala vajíčka... Proč já mu je vlastně dávala a co to říkal...

Potevřenými dveřmi sem z kuchyně proniká teplá vůně bramborové báby, nedávného oběda.

Vždycky si při tomhle jídle vzpomene na mámu a její vypravování, na dítě jedoucí v podzimním večeru chladnoucím světem s kouskem toho božho daru v rukách. Přístrkovala ho pak mámě vždycky takový kus, že se až bránila, a pomastila jí ho víc než jiným, dokud se ještě aspoň trochu mastívalo. Bramborová vůně, vůně sirotčí... Zdenička a Pepa s kouskem báby v ruce... A zem vodpros, stačí, žes listovala... Kdo mně jen tohle kdy povídal...

Ne, moje děti nikdy takhle do světa nepůjdou, dokud budu dejchat'. Já musím zvostat' naživu právě proto, že Josef už není. Už se nebudu těch mátoh bát', protože dneska sem už nadobro přestala čekat'.

Mám tu svou velkou povinnost.

Seděl ve světnici, jednu nohu podivně nataženou, hubený batůžek vedle. Postoupila o pár kroků. Dvě vyzáblé ruce se do sebe vklínily se zoufalstvím odsouzených a tonoucích. Lenora se svezla na zem a lavicí oťrásl náraz její hlavy.

* * *

Růženec dní, odpočítávaný těmi, kdo teď dobře vědí, že život je obrovský dar a je měřen dny a hodinami. Míjí třetí týden. Třetí týden darovaný osudem za měsíce a léta osamocení a úzkosti. Drž mě za ruku, ať vím, že opravdu jsi, že nezmizíš a že se zase nestaneš přízrakem číhajícím v polích, mátohou snů i vyjevených chvil s otevřenýma očima. Jsi tu. Bože, díky.

Ale starosti o živobytí pobízejí ze všech stran, každý pohled je bodající ostruhou. Dělej, nečekej, nestůj. Zelí a brambory je potřeba vokat, něco vypejít, pak už budou žně, stálej kolotoč. To nic, to nic, už je to zase můj svět, kousek pole a louka a kravka živitelka, rozverná kozí brada, co na tom, že někdy div na hubu nepadám. Mám pro koho dřít. A že jsem si nevšimla, jak máti poslední dobou sešla? Kudy jsem to jen chodila a kam jsem to dala voči. Jak je na světě pěkně – aspoň na chvilku!

Večer jí i sousedům Josef vypravuje, jak bylo v tý fajerlinii v Polsku, psát' nešlo a pak byl ve špitále; protože neměli místo, poslali ho na tři neděle domů. Co na tom, jestli bude kulhat'! Jen když je hlava na rame-nou! A hlásit' se má na Pace, tam je teď vojenskej špitál – a Paka, to už je skoro doma. Snad už i proklatá vojna veme brzo za svý. Josef tvrdí, že dlouho to už trvat' nemůže.

Sedává teď denně na dvorku a vsedě řeže a štípe dříví. Jde to pomalu, ale člověk si musí říkat': lepší malá pomoc nežli velká nemoc. A Lenora pomoc potřebuje, chudák holka.

Ránu si dobře živí, ještě že Anda, když teď uklízí u doktora Rona, mohla šlohnout' stříkačku. Trocha benzínu udělá kolem kolena zase bouli jako dumlík. Na Pace se asi budou koukat' všelijak, ale musí si ho tam nechat' – a to je hlavní věc.

Na pár tejdňů bude schovanej, ale musí belhat' a lamentovat' zle. Vlastně ani moc předstírat' nemusí, opravdu se mu teď zas chodí vo mnoho hůř, sotva se na dvorek doškrábe. Jak ale do Paky? Pozejtří se musí hlásit' ve špitále a ze stanice je tam prej hezkej kousek cesty. Tady ho Lenora vodveze na nádraží s krávou, ale co pak? Jo, kdybych tam už nemusel, to by se noha rychle zahojila! Kam se člověk podívá, všude plno práce, chybí chlapská ruka. Ne, to bych Lenoře dělal křivdu, kdybych řek, že hospodaří špatně, jen uzlů co přitahá na zádech, snad jí ta nůše k zádům jednou přiroste. Však má taky nohy zrasovaný až běda, samej hrbol. Zrovna tuhle se zlobil, proč nezapřáhne krávu, když vona ale má svůj rozum. Prej když kráva hodně tahá, je hned dojnost menší, a u Straky zvlášť. Vždyť jí cestou i mlíko stříká, když jde a houpe vemenem, nejmníh hrniček ho tak vybryndá. A tak se zapřáhne sama místo krávy, jen hřbet nastaví a nemuká.

Lenora. Co to taky máti napadlo, dát' jí takový jméno, jako pro zámeckou paní – Eleonora. Nikdo jí tak nikdy neříkal, všichni jako by se smluvili na tom ošklivým jméně, co se k ní, pilný ženský, vůbec nepasuje. Když za ní začal chodit, říkal jí Lenko, ale nějak se to neujalo. Máti sama jen mávla rukou. „A, vo jméno! To nebožtík, nedal si vymluvit'...“

Jen by neměla bejt' tak citlivá, na venkovskou ženskou se to ani nepatří, nezabila by ani myš, hned by se jí udělalo nekaló. Když už se muse-

la zabít třeba stará slepice, říkávala: Snězte si to spánembohem, mně by takový jídlo do krku nelezlo. Prej vyplála sem ji z vajíčka, hladila, krmila, vona mně nesla, dokud mohla, a já ji mám teď jíst? Rači suchý brambory.

Snad proto tolik činila nad zmařenými životy kloučat. Tenkrát ta první noc po jeho příjezdu...

Zoufalý pláč jí zmítal na posteli a nedovolil ani se posadit. Slabé noční světlo ozařovalo ostrý úhel lícních kostí; jak je možné, že tak vystoupily, kam se poděla mírná baculatost, co v sobě pořád nesla něco dětského.

„Lenorko, neplač už proboha. Víš, že nejsem věřící, ale myslím, že tohle by ti i pan farář vodpustil. Bylas u zpovědi?“

„Máš pravdu, vodpustil, ještě i těšil. Jenomže tomuhle pan farář houby rozumí.“

Vyděsil se. Co se s ní stalo? Tohle kacífství – a Lenora, ta zbožná Lenora? Co se tu jen proboha dělo?

„Pan farář rozumět nemůže, protože nemá děti a neví, co to vobnáší,“ pravila tak pevně, že poznal zbytečnost jakéhokoliv domlouvání. Zdešeně naslouchal, co ještě uslyší.

„Mě soudily mámy, víš. Lidský i zvířecí. Josefe, když já ti to neumím vysvětlit, a tak mně nemůžeš kale rozumět... Vždyť voni byli živí... a já si vod malička tak považovala každýho života, víš, všeho živýho, ať je to třeba pes nebo myš, já vím, že se mně lidi pro to smějou, asi jsem se narodila nějaká divná. Ale my jsme byly s mámou pořád samy, já ani mezi děti moc nesměla. Máti mě nerada kam pouštěla, snad se vo mě bála, však víš, jakej měla život. Tak jsem si hrála nejvíc se zvířaty.“

Dech se zklidnil, hlas se pomalu vyrovnával a teď se v něm ozvala i jakási smutná něha.

„Když jsem byla malá, hrozně ráda jsem chodívala s máti koukat se, jak se líhnou kuřata. Máma zvedla kvočnu,“ Lenořin hlas se celý napjal onou dychtivostí prožívanou před léty, „a pod ní už típalo a pípalo. Já měla zástěru připravenou už v hrsti a do ní jsem ty kuřata dávala, víš, pěkně opatrně, pak jsem je nesla domů do tepla a zástěrka mi v dlani švitřila. Měla jsem už nachystanej děravec, co v něm na podzim mačkám povidla, pěkně měkce jsem ho vystlala, tam jsem je dala a pořád jsem je poponášela ke kamnům a zase vod kamen. A než se všechny vylíhly, dělala jsem jim mámu já. Vopatrně jsem je vysypala na podlahu, tam jsem už měla připravený jáhly a tūkala jsem jim prstem jako kvočna zobákem.“

Josefova ruka hladila dál husté vlasy, i když hlas, prohrtátý něhou, zmlkl. Ach Lenorko, tolik let už s tebou žiju, a nevěděl jsem, že jsi vlast-

ně velký dítě. Nikdo to neví. Každýho splete tvá urostlá postava, síla, kuráž, ale jsi dítě možná právě proto, žes vlastně žádný dětství neměla.

Pak už se jako podle tiché dohody k tomuhle rozhovoru nikdy nevrátili. Jen se měl na pozor, aby nepochopila, že na vojně nemá lidský život cenu zlámaný grešle. A ona tady odprošuje hady a zoufá si, jako by ty děti zamordovala vlastníma rukama.

Na slunnou plochu dvorku se položil stín. Lenora se vrací z louky, nezbytný a neodmyslitelný ranec trávy na zádech, levá ruka svírá na břiše cíp zástěry, v ní pěkných pár hub. Nevadí, že za chvíli bude poledne a houbaři háje už dávno pročešali, vždycky na ni někde nějaká houba počká.

Lenora se narovnává, rozevívá prsty ztuhlé křečí, obličej se kříví bolestí, ale hlas zazní vesele: „Počkej, Josefe, to bude kyselo, že v něm bude kvedlačka stát, samá houba!“

* * *

A zase žebříňák na dvoře, tentokrát s kravkou živitelkou, Josef si opatrně sedá na zád, nohy mu visí dolů, tuší, že se nahoru nevyškrábe. Když vůz vyjíždí za dvora, je stále tváří obrácený k domovu.

Na nádraží ho doprovázejí všichni. Matka s vozem a s dětmi pojedou nazpátek, Lenora s ním do špitálu. Sedí schoulená, proplakanou noc v obličejí. Také máti nemluví, ona teď skoro pořád mlčí. Kdo léta pracuje a mlčí, často se promlčí k veliké moudrosti, ale lidem ji nevnučuje. Občas vyše přísný pohled na dceru. Neplač, teď neplač, přikazují oči, nepřivolávej neštěstí. Teď vydrž. Co bude potom, bude vědět jen Bůh a ty.

Přijíždějící vlak vnáší do tváří dětí zaujetí, tahle podívaná je jim pořád vzácná. Také matka zvědavě otáčí hlavu, aby si lépe prohlédla tu vymyšlenost, ale pak už musí držet vyplašenou kravku. Jen Lenora zděšeně pozoruje Josefův zápas se schůdky.

Noha nejde vohnout, to sem ještě vlastně doma – a takováhle patálie! Ještě že se chlap s písťalkou baví s mašinfírou.

Josef vlastně ručkuje po zábradlí a nohy jen táhne, Lenora pomáhá zezadu, překládá je, ta hanba muset si tohle nechat líbit. Kde bych tušil ještě před pár tejdny, už s tou ránou nic nekalýho dělat nebudu, nechci bejt mrzákem.

Konečně sedí, tváře dětí a tchyně za vlakem, mávajcí ruce, konec bezpečí. Už zase vezu kůži na trh, zas svinský žrádlo a špína a smrad a cizí řeč a lidi, co už snad přestali bejt lidma... Zvedajcí se kouř a u něho plačící chlap, s obláčkem smrdutýho kouře zaniká do dálky i zlomyslněj řehot – když nemám já, ať nemáš ani ty...

„Poslouchej, Lenoro, nepohřbívej mě dopředu, vždyť vona každá kulka taky netrefí. Jak tak pozoruju, nejsou chlapi do válčení žhaví ani na druhý straně, s mříením si velkou práci nedávají. Byl u nás nějaký Kapras támhle vod Čáslavi. Kluk mladej, hubenej, nikdy snad flintu nedržel. Dali mu do ruky kvér, zacvičovali ho, víš? Šahá na to jako na zmiji, kaprál se děsně vztekal, no, cvičil milej Kapras, cvičil. Pozdějc jsem se dostal v nějaký přestřelce blízko něj – a co bys řekla, kam mířil? Rovnou do nebe, střílel dočista nahoru, teda vlastně vůbec nemířil. A furt. Ale kaprál to viděl a rovnou na něj: Kam to míříš, pitomče? A von mu, teda ten Kapras, klidně povídá: No dyť tam nahoře taky může někdo bejt', ne?“

Lenora se povinně usmála, ale v očích už zas slzy. Varovný Josefův pohled ji ukáznil jako pokárané děcko. Pak už nepromluvili.

Zas odjíždím a nechávám je tu napospas bídě. V Lenořině černým ohmataným notýsku – však ho má ještě ze školních let – sem našel pečlivě zapsaný: za podzimní práce platila Kroupovi patnáct zlatejch, za jarní osmnáct. Za žito stržila loni pětatřicet zlatejch, za voves dvaadvacet. Prodala skoro všechno, živilo se hlavně bramborama. Kdo by moh tak drahou mouku pojídat? A za co pak koupit' ostatní? Jen láhev petrolky stojí pětatřicet krejcarů, sedí teda večír potmě. Však některý lidi sou na tom eště hůř. Kolik žebračků přešlo po dvorku za tu dobu, co byl doma. Vobec prikazuje nikomu nic nedávat', že prej má každej podporu vod svý vobce, některý prosili ale tak zoufale, že šel a dal aspoň pár brambor, pro dítě kousek chleba nebo hrníček mlíka, vždyť se špatně kouká i na hladový zvíře. Lenora prodá tejdě asi tři libry másla, hlavně vod toho sou živi. Tamhle v Jaroměři a v Josefově je prej ještě hůř, slyšel vypravovat' vod chlapů, že tam ženský choděj s dětma ke kasárnům žebrať, jestli nezbylo něco vod mináže... Co je asi s Ádou Strnadovým, už půl roku vo něm nikdo nic neví. Ádo, co jsme se spolu napolitizovali, no, teď už máme jasno. Voba.

Dobře, Josefe, že nevíš, jak jsme zadlužený, nač ti dělat' starost. Mám dluh v konzumě, taky vobecní daň mám platit', nač ta podpora vystačí – a ještě někdo závidí. Zač ji vlastně beru? Za tu hrůzu? Za to, že nemám ani chvíli klidnou? A zas tě vezu do války, vezu tě prodat' jako zvíře, ještě do vlaku tě sama nacpu, když ty nemůžeš, snad abych za tě dostala podporu... Panebože, cos to na lidi poslal, vlastního muže vezu na jatky – a mlčím.

Josef se vyjeveně dívá na schůdky. Ježíšmarjá, tohle je zlý, to je ještě horší, než jsem si myslel. Ruce mně teď nebudou nic platný, když nohu vůbec nevhnu. Slítnu po hlavě.

Rozhodnutí dozrálo v Lenoře už před nádražím, dozrávalo pomalu a s obavami. Pro Josefa tohle bude zlé, věděla, že je pyšný jako čert, ale snad jí odpustí, až pozná, že to jinak nešlo – a až bude po všem.

Než se Josef stačí vzpamatovat z úžasu, kde se tam dole vlastně Lenora bere, snášíjí ho její silné ruce ze schodů jako andělíčka. Obličej mu jen hoří studem.

Panebože, těch lidí kolem! A každý se kouká... ale nikdo se nesměje, každý jen s obdivem nebo s úžasem kouká na Lenoru, támhleten paprika vrtí nechápavě hlavou, jo, hochu, taky bych hloupě koukal, kdybych nevěděl, co dokáže a co mám vlastně za ženskou. A já jí včera nechtěl dovolit', aby se mnou jela. Co bych si tu bez ní počal. Inu, je moudrá a starostlivá, to se musí nechat', když ale vona někdy zrovna tahle starostlivost leze chlapovi pořádně za nehty. Teď je už rovina, půjde se líp, jen mi vem brotsak a kufírek a já pořádně chytnu berlu. Zatraceně!

„Jo, člověče, nebejt' můj ženy, sotva bych se sem doškrábal, já ušel asi sto metrů, v koleně hotovej voheň a mžitky před vočima. Tak mě Lenora, to jako žena, popadla na záda, vona je zvyklá nosit' těžký uzle, a kus mě nesla. Pak jsme si u jednoho domku na lavičce odpočali a já šel zas kousek sám. Sem mě ale dotáhla vona a z posledních sil, já už nemoh vydržet' koleno vohnutý, tak jsem táh nohu za sebou. Chlap ve vrátnici se nejdřív řehtal jako pomínutej, ale pak jen vyjeveně koukal na mou sedmou svátost a jen vrtěl hlavou. Lenora kalupem utíkala ještě pro brotsak a kufr na nádraží a zas honem nazpátek, aby stihla vlak. A vodkaď seš ty?“

* * *

Geschenhaus v Linci

Milá ženo!

Píšu Ti už zas z jiného světa. Chtěli mě poslati ke kádru, potřebovali plac pro marody. Já se za žádnou cenu nechtěl hnouti a taky mě k tomu nepřiměli. Přišel doktor a ptal se: Co je s vámi? Když se ptal předtím, vždycy jsem tuze lamentil, tady to jináč nejde, člověk musí pořáde vésti svou. Tak prý tedy půjdete do Lince, tady potřebujeme plac pro marody. Poslali nás víc než 50 mužů pryč. Nazítří měl přijet nový transport, snad více než 350 mužů, ono je už opravdu víc marodů než zdravejch. Jel jsem s jedním kuksfírou, putovali jsme sem, to se ani neptej jak. Tady je to jakési divadlo pro špitál propůjčené.

Jaké poměry nastanou, je otázka. Ve špitále jsme dostali jedno letní a jedno zimní prádlo, já nebyl hloupý, dostal jsem troje fusekle, silné rukavice a pytel na hlavu, ještě jednu kazajku, silné onuce, trochu jsem si toho nasháněl. Taky takový silný podvlíkačky a triko mám, to si pochodím, to věř, neboj se, že zmrznu.

Až mě pošlou ke kádru, budu hlásit', že všechno prádlo zůstalo ve špitále, tak mně tam budou muset nějaký dát. Když nedají, budu muset cho-

dit v tom, co mám na sobě, třeba šest neděl, vši se snad do mě nedají. Každý říká, že jsme kaput a válka už brzo skončí. Ted' snad budu moci chodit každý den na špacír.

Musím Ti napsati, co se mně přihodilo ještě v Pace, než mě poslali sem. K Marii byl v Pace jen skok, a tak jsem k ní asi dvakrát zašel. Ona mi hned navařila moučnejch knedlíků, ty pane poleží v žaludku a něco vydají. Nemocniční mináž jest nekalá a ještě je jí málo. Jednou jsem zase šel, ale bez propustky, říkám si, za hodinu budu zase zpátky. Už jsem mohl docela dobře choditi, berlu jsem nosil, aby se neřeklo. Ale když jsem šel kolem nádraží, zastavil mě nějaký kaprál a kde že mám propustku. Tak jsem dělal, že se šacuju, šacuju, on tam stál a trochu se pootočil, dal jsem mu pořádněj halafuňk, až spadl do živýho plotu. Než se vyškrábal, vzal jsem to přes koleje a přes dva vlaky pryč, berlu v podpaží. Ani jsem se neotočil, jen jsem pospíchal. Ještě že bylo šero, nemoh si pamatovat můj obličej, strachu jsem měl potom ještě dost.

Na chasu buď' přísná a máti pozdravuj. Zatím sbohem – Josef.

Ted' už vím...

„Zdeno, vstávej, už sou tři, ba eště vo nějakou minutu víc,“ hrabala se Eleonora kvapně z peřin. Na druhé posteli se zvedla mladá hlava a ze změti tmavých vlasů se vyloupl dřívčí obličej. Zdenka se v posteli posadila. Nevěřičně se zadívala na staré pendlovky.

„Namouduši. A mně se zdálo, že jsem sotva před chvíličkou dolehla. Já bych nejraděj prospala celej den a celou noc a třeba celej tejden... Víš, mami, já bych chtěla spát, ale tak, abych věděla, že spím, abych si toho pocitu užila.“

Děvče se spíš po paměti oblékalo a matka se hrbila nad otevřenými dvířky kamen.

„Jak to přijde, že se vždycky včas vzbudíš, mami? Holky říkají, že u nich doma by se bez budíku neobešli.“

„Pomodli se za dušičky v očištku, než usneš,“ napřímila se Lenora s trochu tajemným úsměvem. „Pomodli se a uvidíš. Smluv se s nima na hodině a ucejtš, jak v tobě v tu chvíli něco zrovna maličko ťukne.“ A nový úsměv přikryl ono tajemné spojení mezi člověkem a záhrobním světem, ke kterému tíhne úměrně s přibývajícím věkem a jeho tíhou tolik krkonošských žen.

„Nojo, ale já spím hned, jak si lehnu, tak jakýpak modlení,“ zasmálo se děvče.

„Chod' dřív spát' a nediblič někde v tyjátru a u jinejch světskejch marností,“ broukla matka. „A co žes večír přilítla domů, jako by tě všichni čerti honili?“

„No,“ prořeklo se děvče mezi dvěma sousty, „večír na zkoušce mně Honza Mařatků tajně povídal, že se Franta Hásků s kluky vsadil, že se mnou půjde domů. Přece jsem toho mrmolu nemohla nechat vyhrát. Tuhle mně celou zábavu zkazil, pořád mně funěl do výstřihu, vždyť mi sahá sotva pod krk. Vlasama mě lechtá pod bradou, že jsem se už tuhle smíchy neudržela. Tak jsem utekla hned po prvním jednání, beztak mám ve druhým jenom štek. Když jsem šla domů, potkala jsem Slávku a Božku, byly u Brabenců na pobytí. Ještě se nám moc nechtělo domů, tak jsem holkám vypravovala o té sázce,“ a to už se tmavé vlasy poslušny zvyku úhledně spojovaly do pramenů copu, „a zrovna jsme šly kolem baráku starý Kalčinky. Božka povídá: Holky, bába už spí jako sysel, pojďme ji trochu pošimrat. Tuhle s ní prej šla z práce a celou cestu musela poslouchat, jak je mládež dneska zkažená a že je to hotová Sodoma, tak máme na bábu dopal. Slávka bušila na dveře, Božka do oken a já pod oknem hulákala jak starej Mrázek, když hraje Lízala: Pojďte k porodu, honem k porodu! A když jsme slyšely, jak se Kalčinka štrachá ven, trap pryč. Jenže jsme utíkaly jen k Ďoubalíkovým, pak jsme už šly klidně. A tu se nám v patách octla celá parta kluků i s Frantou, protože už zjistili, že jsem utekla, a Franta chtěl zachránit aspoň něco. Tak ho tam holky jednoduše chytlly a já se dala do běhu, takže vedle mě nešel ani metr a projel to.“

„Zatracený ďúčišťata,“ dopálila se Lenora jménem všeho zdejšího uraženého a znesvěceného mateřství, „jen počkejte, až ji samy budete potřebovat', to vám zajdou takovýhle plezíry... Bodejt', tancovačky, tyjátry, ale počkejte, dojde na vás.“ A poslední věta zněla skoro zjihle.

„No, teď' půjdem tancovat' vobě, ty do fabriky a já na louku, jen tady tátovi ještě kus žvance nachystám. Večír přišel zedřenej jako kuň, nejhorší je, že mu v těch teplech nechutná a tahá se jak nemocný kočiště. Aspoň syrový vejce si musí vypít'...“ Dcerka se jen oťrásla odporem a už byla ze dveří. Rozednívalo se.

Na svatýho Víta po celou noc svítá, opakovala si Zdenka vesele do rytmu nohou smáčených rosou. Seběhla z meze do cesty a brzy dohnila hlouček starších žen. Za nimi se jako poslední loudala Božka, a teď se otočila, jistě ne poprvé, a když Zdenka vypátrala uprostřed ženského ostrůvku vytáhlou, kostnatou postavu Kalčinky, pochopila. Božka se zastavila.

„Poslouchej, Zdenko,“ zašeptala a hlavou pokynula k hloučku. „Před chvílí vypravovala bábám, že prej jí večer nějaký potvory bušily na

dveře a řvaly, ať jde k porodu. A že to byl dusot vod chalupy, jak když koně letějí. Nějaký chlapi, a muselo jich bejt aspoň pět, určitě vzbudili celou vesnici, jak jim podrážky plácaly. Zaručeně byli pod vobraz.“

Děvčata ještě chvíli postála, aby se vysmála dosyta, nasadila si zas vážné výrazy a pospíchala dál. Ale dospělé ženské zůstaly bůhvíproč stát a obě mladé vinice pozorovaly s nelibostí a obavami, jak se vzdálenost mezi nimi krátí.

„E, čekáme na starýho Kouckýho,“ vysvětlovala Kroupová. „Von má silnou záduchu a včera s ním cestou z fabriky málem vo zem tlouklo, jak kašlal. Ať teda není sám, kdyby něco... Chlapi mu vždycky utečou, pak že mužský umějí držet partu.“

„Pchá, chlapi!“ zvolala Kalčinka tak hlučně, že ji musel i Koucký, kterého dělil od žen ještě hezký kousek, určitě slyšet. Strážkyně ženství ve vsi pak ještě chvíli takticky vyčkávala, aby ji musel aspoň on coby zástupce mužského světa vyslechnout.

„Chlapi sou padavkové a chudáci, žádnej spoleh na ně není, jen ať mně někdo řekne, že chlap je vopora, to bych se teda zasmála. Tuhle,“ a to už svět mužský i ženský pokračovaly svorně v chůzi, „mě volali k Dolenským. No, všechno šlo, jak náleží, ale potíž byla v tom, že byl už večír. Povídám teda Dolenskýmu: Až řeknu, přijdete sem ke mně a budete mně svítit' u samý ruky. Že prej jo, ale rači se držel až na druhým konci sednice. Když šlo do tuhýho, povídám: Tak sviťte, ale pořádně! No svítil, svítil, asi dvě minuty. Najednou žuch – a byl na zemi, vomdlel jako špalek a zvonili jsme potmě. Fuj, ani se neptejte, jak sem se lekla. Jo, chlapi, jak přijde něco doopravdy pernýho, sesypou se jako z kopřiv plot.“

Starý Koucký přijal pohanu mužských bez protestu, a tak všichni docházeli k továrně v nejlepší shodě právě ve chvíli, kdy se ručička věžních hodin chystala vkročit na poslední prázdné políčko dělicí ji od páté hodiny.

* * *

„Přijed' hned na Skalku, vemem domů náky bandory,“ četla Zdenka matčin vzkaz na stole. Vytáhla z trouby mísu švestkových knedlíků, ještě vlahých, a povzddechla si. Při jídle rozjímala: Ach jo, zase do silnice s potahem. Jestlipak tam ta parta chlapů ještě spravuje. To zas bude oušklebků – prej to je hezkej kočí, kde máš fajfku... Panebože, ať tam nejsou, modlila se, když zapřáhala dvě strakaté krávy do dřevěného vozu s vysokými postranicemi. Ale sláva, dnes je sobota, to si šli do Brousku pro výplatu, táta šel taky.